

Yayın Geliş Tarihi: 31.07.2019

Yayın Onay Tarihi: 31.10.2019

DOI No: 10.35343/kosbed.599134

Özgür Bayram SOYLU •

Gelir ve Harcama Düzeylerinin Tasarruf Davranışına Etkisi

Effect of Income and Expenditure Levels on Saving Behavior

Özet

Bu çalışmanın amacı Kocaeli’nde ikamet eden hanehalkların tasarruf davranışlarını, gelir ve harcama düzeylerinin tasarruf davranışı üzerine etkisini ortaya koymaktır. Bu çalışma kantitatif araştırma yöntemlerinden Bilgisayar Destekli İnternet Anketi (CAWI) yöntemiyle 01-05 Temmuz 2019 tarihlerinde Kocaeli’de yaşayan vatandaşlar hedeflenerek yapılmıştır. Çalışmada gelir düzeyi, harcama düzeyi ve tasarruf düzeyleri arasındaki ilişki ilk olarak kurulan hipotezler aracılığıyla Anova Test yöntemiyle ortaya konmuştur. Ayrıca tasarruf düzeyinin; gelir düzeyi ve harcama düzeyleri ile olan ilişkisi doğrusal regresyon modeli çerçevesinde ele alınmıştır. Ampirik sonuçlar, Kocaeli’de gelir düzeyi bir birim arttığında tasarruf düzeyinin 0,18 arttığına, harcama düzeyi bir birim arttığında tasarruf düzeyinin 0,08 azaldığına işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gelir Düzeyi, Harcama Düzeyi, CAWI, Tasarruf.

Jel Kodları: D14, E21, E64

Abstract

The aim of this study is to reveal the saving behaviors of households living in Kocaeli and the effect of income and expenditure levels on saving behaviors. This study is conducted by using the Computer Assisted Web Interviewing (CAWI) method, one of the quantitative research methods, aimed at citizens living in Kocaeli on 01-05 July 2019. The relationship between income level, expenditure level and savings level is first revealed by the hypotheses established by the Anova Test method. Moreover, the relationship between saving level and income level and expenditure level is considered within the framework of linear regression model. Empirical results indicate that the level of saving increases by 0.18 when the income level increases by one unit and the saving level decreases by 0.08 when the expenditure level increases by one unit.

Keywords: Income Level, Expenditure Level, CAWI, Savings.

Jel Codes: D14, E21, E6

Giriş

Tasarruf makro ekonomik anlamda gelirin tüketilmeyen kısmı olarak nitelendirilse de tasarrufun temelinde iki farklı motivasyon yatmaktadır. Ekonomik karar birimleri tasarruf kararlarını alırken gelecek beklentileri, ihtiyati tedbirleri, eğitim harcamaları gibi sosyolojik etkenlerden etkilenirler, ekonomik anlamda ise gelir ve harcama düzeylerinin yanı sıra farklı finansal enstrümanlara ait faiz oranlarından da etkilenmektedirler. Literatürde ekonomik karar birimlerinin tasarruf davranışını etkileyen en önemli etken olarak gelir düzeyi öne çıkmaktadır (Dynan vd. 2004, Traut-Mattausch and Jonas 2011, Le Blanc vd., 2015, Szopiński,2017). Tasarruflar için gelir düzeyi artışı kolaylaştırıcı bir koşul olmakla birlikte, sosyolojik motivasyonlar ve faiz oranları da önemli bir koşuldur. Ekonomik karar birimlerinin tasarruf ve harcamalarında meydana gelen değişimlerin neden ve nasıl meydana geldiğinin ölçülebilmesi için temel davranış ve motivasyonları ölçülmelidir (Mueller, 1957: 33).

Ekonomik karar birimlerini, özellikle hane halkını tasarruf etmeye iten bir takım faktörlerin varlığından söz edilebilir. Bunlardan birkaçı “yağmurlu günler” olarak tabir edilen beklenmedik durumlara karşı güvence için, eğitim ve gelecek kaygısı, yüksek bir hayat standartı ve faiz getiri elde etmek olarak sıralanabilir. Ekonomik anlamda enflasyonist baskıların yanı sıra yüksek faiz oranları da ekonomik karar birimlerinin tasarruf davranışlarını belirleyen önemli faktörlerdir. Ekonomik karar birimleri tasarruflarını finansal sektör içerisinde, mevduat, bono, tahvil, altın, döviz gibi finansal enstrümanlarla değerlendirebildikleri gibi, hane halklarının tercihi olan ve özellikle ülkemizde yaygın olan, dönem dönem gündeme gelen yastık altı birikim vasıtasıyla da değerlendirebilmektedirler.

Ekonomik karar birimlerinin tasarruf davranışları ve düzeyleri makroekonomik anlamda yatırım finansmanı için önemli bir kaynaktır. Tasarrufların yetersiz kalması nedeniyle, gerek cari açığın finansmanında gerekse yatırım finansmanında iç ve dış borçlanma yoluna gidilmektedir. Yatırımların finansmanında tercih edilen bu yöntem ortaya çıkan ekonomik dalgalanmalar neticesinde olumsuz neticeler doğurmaktadır. Tasarrufların yetersizliği nedeniyle başvuru düşük maliyetli yatırım finansmanı, faiz oranlarının yükselmesi durumunda olumsuz sonuçları da beraberinde getirmektedir. Faiz oranlarında meydana gelen artış yatırım düzeyi üzerinde olumsuz etki bırakarak ekonomik büyüme üzerinde negatif etkiler bırakmaktadır. Bu noktada tasarruf düzeyi yatırımlar açısından ve cari açığın finansmanı açısından önemli bir yere sahiptir.

Ulusal tasarruf, ekonomik karar birimlerinin sosyo-ekonomik ve demografik faktörlerinden meydana gelen değişimlere göre farklılık göstermektedir. Ulusal ekonominin tasarruf sağlayan ana sektörü, tasarruf davranışının en yoğun şekilde görüldüğü karar birimi hane halkı sektörüdür. Hane halkının tasarruf etme davranışı, ekonomik, demografik, sosyal ve kültürel faktörlerden oluşan bir kompleks tarafından belirlenir. (Kapounek vd., 2016: 626). Hane halklarının tasarruf davranışları finansal kurumlar ve para otoriteleri için de büyük önem taşımakla birlikte davranış analizi makroekonomik ve mikroekonomik anlamda yapılabilmektedir. Makroekonomik yaklaşım, demografik değişim bağlamında ekonomik büyümenin, enflasyonun, işsizliğin ve faiz oranının tasarruf oranı üzerindeki etkisini ele almaktadır.

Bu çalışmada Kocaeli ilinde ikamet eden hanehalklarının tasarruf yapma durumları, tasarruf davranışlarının temelinde yatan faktörler, gelir ve harcama düzeyleri, gelir ve harcama düzeylerinin tasarruf düzeylerine etkisi ele alınmıştır. İlk bölümde makro ve mikro ekonomik düzeyde tasarruf ele alınmış çalışmalara yer verilmiştir. İkinci bölümde yer alan veri seti ve yöntem; araştırma bulguları ve ampirik bulgular olmak üzere iki alt bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın son kısmında ise sonuç ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

1. Teorik Çerçeve

Tüketiciler tasarruf ve tüketim kararlarını verirken yalnız tek bir faktörü gözeterek vermezler. Tüketiciler gerek demografik yapıları, gerek gelir düzeyleri gerekse sosyo ekonomik ve sosyo kültürel yapıları gereği tasarruf ve tüketim kalıplarına şekil verirler. Özellikle enflasyonist dönemlerde tüketicilerin harcama ve tasarruf davranışları farklılık göstermektedir. Fiyatlar genel düzeyi seviyesinin yükselmesiyle bireylerin tasarruftan tüketime yönelindikleri gözlemlenmektedir. Bireyler fiyatlar genel seviyesinin yükseldiği dönemlerde satın alma güçlerinin düşmesine bağlı olarak tasarruflarını tüketime yöneltme ihtiyacı duymaktadırlar. Dolayısıyla tasarruf ve tüketim harcamaları birbirlerini şekillendiren iki önemli değişkendir. Bireylerin tasarruf ve tüketim davranışları sadece cari durumu göre şekillenmez aynı zamanda geçmişten gelen alışkanlıklar da cari durumdaki tasarruf ve tüketim davranışına yön verir. Ayrıca gelir düzeyi artan bireylerin tüketimlerini veya tasarruflarını cari ekonomik koşula ve gelecek beklentilere göre şekillendirdikleri bir gerçektir.

Temel anlamda bireylerin tasarruf davranışları gelir düzeyleri sabit iken harcamalarından kalan kısım olarak tanımlanmış, formüle edilmiştir. İktisat yazınında tasarruf davranışının incelenmesi Adam Smith'in (1863) sermaye ile tasarruf arasında pozitif bir ilişki olduğu önermesine kadar uzanmaktadır. Ramsey (1928) tasarruf davranışını sermaye marjinal verimliliği ve büyüme oranı ekseninde formüle ederken, Fisher (1930) bireylerin tasarruf davranışını faiz oranı ile bireylerin farklı dönemlerdeki tüketim davranışları sonucunda ortaya çıkan marjinal faydaya bağlamıştır.

Keynes (1936) ise mutlak gelir hipotezinde tasarruf davranışını makroekonomik bir açıyla ele almıştır. Mutlak gelir hipotezinde tüketim harcanabilir gelirin bir fonksiyonu olarak tanımlanmıştır. Harcanabilir gelir arttığında tüketimdeki artışın gelirdeki artıştan daha az olduğuna işaret etmektedir. Bir başka ifade ile marjinal tüketim eğilimi pozitifken, marjinal tasarruf eğilimi de birden küçüktür (Keynes, 1991). Kuznets (1946) ise mutlak gelir hipotezine karşı " tüketim bulmacası" ile karşılık vermiştir. Kuznets (1946) harcanabilir gelirden meydana gelen artışın ortalama tüketim eğilimi üzerinde bir etkisinin olmadığını ifade etmiştir.

Hayek (1932), serbest piyasa şartlarının geçerli olduğu bir ekonomik ortamda ideal bir tasarruf oranına ulaşmanın zor olacağını öne sürmüştür. Pigou (1943), bireylerin tüketim düzeylerinin harcanabilir gelire bağlı olmaksızın artabileceğini öne sürmüştür. Reel balans ve/veya Pigou etkisi olarak adlandırılan bu davranış bireylerin cari harcanabilir gelir düzeylerinin artmadığı halde tüketim düzeylerini artırarak tasarruf düzeylerini azaltacaklarına işaret etmektedir. Söz konusu durumun gerçekleşmesi ise deflasyonist dönemlerde hanehalkı servetlerinin reel değerindeki artışa bağlıdır.

Duesenberry (1949) gelir tasarruf ilişkisine nispi gelir hipotezi ile katkı sunmuştur. Nispi gelir hipotezi bireylerin tüketim kararlarının kendi gelirlerinin dışında diğer bireylerin gelir düzeyleri tarafından belirlendiğini ifade eder. Nispi gelir hipotezinin en önemli katkısı takoz etkisidir. Takoz etkisine göre, bir birim gelir artışının tüketimde meydana getireceği artış, aynı birim azalışın tüketimde meydana getireceği azalmadan daha büyüktür. Dolayısıyla gelir artışının tüketim üzerindeki artış etkisi tasarruf üzerindeki etkisine göre daha büyükken, gelir azalışının tasarrufu düşürme hızı ise tüketimi düşürme hızına göre daha yüksektir.

Tasarruf davranışını ele alan bir diğer hipotez ise Modigliani ve Brumberg (1954) tarafından geliştirilen yaşam boyu gelir hipotezidir. Bireyler tasarruf ve tüketim davranışlarını cari dönemdeki gelirlerinden bağımsız bir şekilde yaşam boyu elde edecekleri gelir üzerinden şekillendireceklerdir. Modigliani ve Brumberg (1954) yaşam boyu gelir hipotezi ulusal tasarruf düzeyi için üç temel önermeye sahiptir. İlki, tasarrufların gelir düzeyinden ziyade büyüme oranı tarafından belirlendiğidir. İkincisi, servet düzeyinin tasarrufların önemli bir belirleyicisi olduğudur. Üçüncüsü ise demografik yapının ulusal tasarruf düzeyi üzerinde etkili olduğudur.

Friedman (1957) sürekli gelir hipotezi ile tasarruf ve tüketim davranışlarını açıklamıştır. Sürekli gelir hipotezi özünde tüketimin temel belirleyicisinin sürekli gelir olduğunu, demografik yapının da tasarruf ve tüketim düzeyini etkileyeceği görüşünü barındırmaktadır. Tasarruf davranışını inceleyen bir diğer yaklaşım ise Leland (1978) tarafından ortaya konulan ihtiyat güdüsü ile tasarruf hipotezidir. Leland (1978) geleceğe yönelik belirsizlik artışının cari dönemdeki tasarrufu artıracaklarını ileri sürerek, bu artışın miras ve sosyal güvenlik gibi transfer ödemelerinden kaynaklanacağını ifade etmiştir.

2. Literatür Taraması

Tasarruf davranışlarının analizi ile ilgili literatürde mikroekonomik ve makroekonomik çerçevede pek çok çalışma yer almaktadır. Bu çalışma çerçevesinde literatürde yer alan pek çok çalışmaya yer verilmektedir.

Alessie ve Rusardi (1997), sürekli gelir modeli tahminini Hollandalı hanehalklarından oluşan bir panelden elde ettiği verileri test etmektedir. Çalışmada hanehalkının geliri, serveti, gelecek dönem gelirleri ilgili bireysel beklentileri, gelecekteki mali durum ve hanehalkının bir önceki yılda tasarruf edip etmediğine dair izlenimler temel faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Alessie ve Rusardi (1997), bu faktörlerin rasyonel beklentiler- sürekli gelir modelinin tahminlerini test etmek için kritik öneme sahip olduğunu ifade etmektedir. Yapılan analizler neticesinde sürekli gelir modelinin reddedildiği ve çalışmanın diğer tasarruf etmenlerini de kapsayıcı bir şekilde genişletilerek zamanlar arası ayrımların da dikkate alınarak yeniden ele alınması gerektiği ile sürülmüştür.

Alessie ve Rusardi (1997a) bir diğer çalışmasında alışkanlık oluşum modelleri ile tüketim ve tasarruf arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Alessie ve Rusardi (1997a), tüketimin yalnızca kalıcı gelire ve gelir riskine değil aynı zamanda geçmiş tüketime de bağlı olduğunu, benzer şekilde, tasarrufun sadece gelecekteki gelir değişikliklerine ve gelir riskine değil, aynı zamanda geçmiş tasarruflara da bağlı olduğunu ifade etmiştir.

Callen ve Thimann (1997) hane halkının tasarruflarını etkileyen faktörleri 21 OECD ülkesi için panel veri analizi ile incelemiştir. Sabit etkiler modelinin tercih edildiği çalışmada, tasarrufun en önemli belirleyicileri olarak ekonomik büyüme ve demografik yapının yanı sıra enflasyon, işsizlik, finansal serbestleşme ve reel faiz oranları belirlenmiştir. Ayrıca, vergi, sosyal güvenlik gibi transfer hareketlerinin de hanehalkı tasarruf davranışı için de önemli olduğu ortaya çıkmıştır.

Kraay (2000), yüksek düzeyde ulusal tasarruf oranına sahip olan Çin ekonomisinin 1978-1995 döneminde hane halklarının tasarruf düzeylerini ve toplam tasarruf oranlarını analizine konu etmiştir. Yapılan ampirik analiz neticesinde hanehalklarının tasarruflarını gelecek dönem gelir beklentileri ve geçimlik tüketim harcamalarının etkilediği ortaya konmuştur. Ayrıca hanehalkı tasarrufları ile bankacılık sisteminde mevcudiyetini koruyan mevduat düzeyi arasında tutarsızlıklar olduğu, özellikle kırsal kesimdeki haneler arasında kararların alınmasında zamanlararası kaygıların önemli olduğu, kırsal ve kentsel tasarruf oranlarındaki farklılıklar ve farklı gelir düzeylerine sahip bölgelerdeki tasarruf oranlarındaki büyük farklılıklar öne çıkan diğer bulgulardır.

Le vd., (2000), 1995 yılı Kore Tüketici Finansmanı Anketini kullanarak, aile yaşam döngüsü aşamalarının ve finansal yönetim uygulamalarının hanehalkı tasarrufunu nasıl etkilediğini araştırmıştır. Araştırmada 3913 hane hedeflenmiş, hanehalkının demografik ve etnik yapısının tasarruf davranışı üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca çocuk sahibi olmayan genç evli çiftlerin diğer aile yapılarına göre tasarruf düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Son olarak daha uzun vadede finansal planlama yapan ailelerin harcamalarını temel ihtiyaçlar ekseninde gerçekleştirdiği, daha düşük düzeyde kredi kartı kullanımı ve daha fazla tasarruf yapma eğiliminde oldukları tespit edilmiştir.

Harris vd., (2002) Avusturalya'da yaşayan hanehalklarının tasarruf davranışlarının belirleyicilerini ortaya koymak amacıyla 17.585 Avustralya hanesinden veri elde etmiştir. Sıralı probit modeli kullanılan çalışmada mevcut gelir düzeyinin tasarruf davranışını belirleyen en önemli etmen olduğu, demografik ve hane halklarının ekonomik iyimserlik seviyelerinin de tasarruf davranışında kilit bir role sahip olduğu tespit edilmiştir.

Tarı vd., (2006) Kocaeli Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin tüketim fonksiyonunu tahmin edebilmek için kantitatif veri toplama yöntemlerinden yüz yüze anket kullanarak veri elde etmiştir. Çalışmada öğrencilerin cinsiyetleri ve öğrenim gördükleri bölümlerin tüketim davranışları üzerinden ne derecede etkili olduğu gözlemlenmeye çalışılmıştır. Öğrencilerin tüketim harcamalarına dayandırılarak her bir tüketim grubu için engel fonksiyonu öngörülmüştür. Çalışmanın bulguları neticesinde, kız öğrencilerin marjinal tüketim eğilimlerinin erkeklere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin tüketim davranışları ile öğrenim gördükleri bölümler arasında çok anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

Bozkuş ve Üçdoğruk (2007), Türkiye örneğinde hanehalklarının tasarruf davranışlarına etki eden faktörleri multinomial logit yöntemle model tahminlemesi yapmıştır. Hanehalkının tasarruf davranışına etki eden faktörler belirlerken Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2003 yılı Hane halkı Bütçe Anketi verilerinden faydalanılmıştır. Bozkuş ve Üçdoğruk (2007), hanehalkı tasarruf davranışının demografik yapı ve gelir düzeyi ile ilişkili olduğunun tespitini yapmıştır. Genişletilmiş multinomial

logit model tahminlerinde ise, tasarruf davranışlarını etkileyen değişkenlerin katsayı tahminlerinin anlamlı olduklarını sonucuna ulaşılmıştır.

Tarı ve Pehlivanoglu (2007), Kocaeli’de farklı gelir düzeylerine sahip bireylerin harcama davranışlarını incelemiştir. Bir başka ifade ile Kocaeli’de yaşayan bireylerin Engel fonksiyonu tahmin edilmiştir. Analiz neticesinde, “Gıda ve Alkolsüz İçecekler”, “Giyim ve Ayakkabı”, “Konut, Su, Elektrik, Gaz ve Diğer Yakıtlar” ve “Sağlık” harcamaları zorunlu harcamalar olarak tespit edilmişken, “Çeşitli Mal ve Hizmetler”, “Alkollü İçecekler, Sigara ve Tütün Mamulleri”, “Mobilya, Ev Aletleri ve Ev Bakım Hizmetleri”, “Ulaştırma”, “Haberleşme”, “Kültür ve Eğlence”, “Eğitim”, “Lokanta ve Oteller” harcamaları ise Kocaeli’de yaşayan bireyler için lüks harcama grubu olarak tespit edilmiştir.

Hüsnüoğlu ve Güler (2010), küresel krizin Giresun’da yaşayan bireylerin tüketim davranışları üzerine olan etkisini incelemiştir. Küresel kriz sonrasında tüketicilerin daha ucuz markalara yönelimlerinin arttığı, kırmızı ete olan taleplerinin azaldığı, diğer ürün ve ürün gruplarına olan talepleri değiştirmedeği saptanmıştır. Krizin genel yaşam standardına olan etkisi ise olumsuz olarak tespit edilmiştir. Özellikle sosyal aktivite düzeyinin düştüğü, bireylerin sosyo kültürel harcamalarını azalttıkları tespit edilmiştir.

Rehman vd. , (2010) Pakistan'ın Multan bölgesindeki hane halklarının tasarruflarının belirleyicilerini araştırmıştır. Araştırmanın saha alanı 293 kişi ile gerçekleştirilmiş olup, sorular doğrudan hanehalkı reisine yöneltilmiştir. Çalışmada Modigliani'nin Yaşam Boyu Gelir Hipotezi temel alınmıştır. Yapılan ampirik analiz neticesinde hane halkının eğitimi, eğitim harcamaları, aile büyüklüğü, cari dönem ve gelecek dönem borç düzeyi, medeni hal ve evin değeri, hanehalkının tasarruf düzeyini önemli ölçüde azalttığı tespit edilmiştir. Yapılan çalışmanın Yaşam Boyu Gelir Hipotezini desteklediği vurgulanmıştır.

Cristadoro ve Marconi (2012), ulusal düzeyde, bölge düzeyinde ve kırsal ve kentsel haneler arasındaki eşitsizlikleri hesaba katarak Çin'deki hane halkı tasarruf davranışını analiz etmiştir. Çalışmada hükümetin ve firmaların ulusal tasarruflara artan katkısına rağmen, asıl katkının Çinli ailelere ait olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca Çinli hane halklarının tasarruf etme eğilimini azaltmak için sosyal hizmet sunumunu iyileştirmek ve krediye erişimi kolaylaştırmak gerektiğini ifade edilmiştir.

Niculescu-Aron ve Mihaescu (2012), 1995-2010 dönemi için 15 Batı, Orta ve Doğu Avrupa ülkesi için panel verilerini kullanarak ulusal tasarrufun temel belirleyicilerini belirlemeyi amaçlamıştır. Elde edilen ampirik sonuçlar, belirli bir ülkeye özgü etki modeli yardımı ile ölçülmüştür. Model yardımıyla ülke ekonomilerinin brüt tasarruf oranları tahmin edilmiştir. Niculescu-Aron ve Mihaescu (2012), tasarrufun maliye ve para politikası açısından temel belirleyicilerini belirlemekle birlikte, demografik belirleyicilerin kontrol edilemez olduğunu, ancak bu faktörlere dayalı tasarrufların gelişimini tahmin etmenin mümkün olduğunu tespit etmiştir.

İsmail ve Rashid (2013), Pakistan ekonomisi için 1975-2011 döneminde hane halkı tasarrufu ile çeşitli sosyo-ekonomik ve demografik değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkisini ve çeşitli sosyoekonomik ve demografik değişkenlerin kısa ve uzun dönem etkilerini belirlemek için Johansen eş bütünleşme ve hata düzeltme modeli kullanmıştır.

Yapılan analizler hanehalkı tasarrufu ile araştırmada kullanılan değişkenler arasında uzun süreli bir ilişki olduğunu göstermektedir. İsmail ve Rashid (2013), hata düzeltme modeli vasıtasıyla dengeye doğru yaklaşmanın her yıl %45 oranında gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.

Kolasa ve Liberda (2015), Polonya'da özel ve hanehalkı tasarrufu davranışını Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) yaklaşımı kullanarak analiz etmiştir. Elde edilen bulgular Polonya'da tasarruf sağlayan en önemli faktörlerin gelir düzeyi ve artışı, faiz oranı, ulusal ve kurumsal tasarruf olduğuna işaret etmektedir.

Jangili (2015), 1950-2008 döneminde Hindistan için tasarruf, yatırım ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada eş bütünleşme analizi ile söz konusu değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı ortaya konmaktadır. Nedensellik analizi neticesinde de daha yüksek tasarruf ve yatırımın daha yüksek ekonomik büyümeye yol açtığı, ancak karşılıklı nedenselliğin gözlenmediği tespit edilmiştir. Ayrıca Jangili (2015), tasarruf ve yatırım kaynaklı büyümenin hanehalkı sektöründen geldiğini tespit etmiştir.

Zhuk (2015), Ukrayna'daki hanehalklarının tasarruf davranışlarını ve bu tasarruf davranışlarını etkileyen makroekonomik göstergeleri incelemiştir. Çalışma ayrıca finansal kriz sonrasındaki tasarruf davranışlarına da odaklanmaktadır. Hanehalkı tasarruflarının oluşum süreci hata düzeltme terimine sahip çoklu doğrusal regresyon modeli kullanılarak incelenmiştir. Ampirik sonuçlar hane halkı tüketim harcamalarının ve gayri safi milli gelirin, Ukrayna'daki hanehalkı tasarruflarının en önemli makroekonomik belirleyicileri olduğunu göstermiştir. Ayrıca hipotez testleri Ukrayna'da yalnızca 2010 yılında hane halkı tasarrufunda yapısal bir kırılmaya işaret etmiştir.

Cronqvist ve Siegel (2015), 20-65 yaş arası İsveçli ikizlere ilişkin verileri kullanarak tasarruf davranışını etkileyen faktörleri incelemiştir. Yapılan analiz neticesinde genetik farklılıklar bireylerin tasarruf eğilimlerinin yaklaşık %33'ünü açıklamaktadır. Ayrıca ailelerin gençlerin tasarruf davranışı üzerinde etkili olduğu bunun zamanla azaldığı tespit edilmiştir.

Brown ve Taylor (2016), "British Household Panel Survey and Understanding Society" kuruluşundan elde edilen verileri kullanarak, bireylerin zaman içindeki tasarruf davranışlarını incelemiştir. Çalışmada hane reisinin mali beklentilerinin, çocuklarının tasarruf davranışlarını etkilediği, geleceğe dair iyimser beklentide olan ebeveynlerin çocuklarının diğer çocuklara oranlara %2 daha düşük düzeyde tasarruf etme davranışında bulunduğu tespit edilmiştir. Ancak tasarruf davranışında nesiller arası bir korelasyon olduğuna dair kesin bir bulguya rastlanılmadığı da ifade edilmiştir.

Kapounek vd. (2016), hane halkının tasarruf davranışını etkileyen ekonomik ve psikolojik faktörleri tanımlamıştır. Ampirik bulgular hanehalklarının tasarruf davranışlarının özellikle ekonomik gerileme ve finansal kriz dönemlerinde daha irrasyonel olduğunu göstermektedir. Kapounek vd.(2016) söz konusu bulguyu, düşük derecede finansal okuryazarlık, merkezî bankaların ve hükümetlerin finansal kargaşa ve ekonomik kriz dönemlerinde etkin olmayan iletişim stratejileri ile açıklamaktadır.

Curtis vd. (2017), demografik değişikliklerin Japonya, Çin ve Hindistan'daki toplam hane halkı tasarruf oranları üzerindeki etkisini ölçmek için hanehalkı yaşam döngüsü tasarruf kararı modelini kullanmıştır. Model simülasyonlarında, artan emekli sayısı, Japon tasarruf oranlarını baskı altında tutarken, aile büyüklüğünün azalması, hem Çin hem de Hindistan için tasarrufu artırmaktadır. İleriye dönük bir model olarak nitelendirdikleri yaşam döngüsü tasarruf kararı modeli, Japonya ve Çin'de hane halkı tasarruf oranlarında bir düşüş olacağını öngörüyor.

Aka ve Arıcan (2019), hane halklarının tasarruf davranışlarının altında yatan faktörleri 1996-2017 dönemi için En Küçük Kareler Yöntemi ile analiz etmiştir. Çalışmada tasarruf davranışını belirleyen faktörler olarak, kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hâsıla, fiyatlar genel düzeyi, para arzı ve genç bağımlılık oranı kullanılmıştır. Yapılan analiz neticesinde fiyatlar genel düzeyi ve gelir büyümesi ile tasarruf davranışı arasında pozitif bir ilişki tespit edilmişken, para arzı ve genç bağımlılık oranı ile tasarruf davranışı arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Ampirik bulguların temel önermesi ise cari açığın finansmanı noktasında tasarrufların büyük önem taşıdığı, bu nedenle cari açığın ve yatırımların finansmanı ve sürdürülebilir büyüme için tasarrufu artırıcı politikaların hayat geçirilmesidir.

Gürüş ve Özkaya (2019), panel veri analizi yöntemiyle gelişmekte olan ülkeler için tasarrufları etkileyen faktörleri incelemiştir. Yapılan analiz neticesinde seçili ülke grubunda gayri safi yurtiçi hasıla artışı tasarruflar üzerinde belirgin bir etkiye sahiptir. Ayrıca özel sektöre sağlanan yurtiçi kredi hacmi de tasarruf düzeyi üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Buna karşın tüketim harcamaları, işsizlik, kentleşme ve reel faiz oranları tasarruf düzeylerin üzerinde negatif etkiye sahip olan faktörlerdir. Çalışma sonucunda, ulusal tasarrufu etkileyen en önemli faktörün ekonomik büyüme olduğu bulgusuna dayanarak, büyümeyi artırıcı makroekonomik politikaların tasarruf düzeyinin artmasına katkı sağlayacağı ileri sürülmüştür.

Yapılan çalışmalardan görüldüğü üzere gelir düzeyleri, harcama düzeyleri ve demografik yapı tasarruf davranışı üzerinde önemli bir role sahiptir. Bu çalışmada Kocaeli örneğinde hanehalklarının tasarruf davranışları ve gelir düzeyleri ile harcama düzeylerinin tasarruf davranışı üzerindeki etkisi ele alınmaktadır. Bir başka ifade ile, enflasyonist bir dönemden geçen Türkiye ekonomisinde, Kocaeli yerinde hanehalklarının özellikle tasarruf davranışlarını nasıl sergiledikleri, bu tasarruf davranışlarının ideal bir tasarruf oranına ulaşmada ne kadar etkili olabileceği, gelir tasarruf ve harcama tasarruf ilişkisinin kantitatif ve ampirik olarak nasıl şekillendiği ortaya konulmak istenmektedir. Bir sonraki bölüm araştırmanın kapsamını, bulgularını ve ampirik sonuçlarını içermektedir.

3. Veri Seti ve Yöntem

Bu çalışma kapsamında araştırmaya 847 kişi katılmış olup, Kocaeli'nin cinsiyet, yaş ve eğitim düzeylerine göre söz konusu davranışlar SPSS Weight Cases aracı vasıtasıyla ağırlıklandırılmıştır. Araştırma örnekleminin tespitinde demografik yapıya uygun bir veri elde etme amacı güdülmüştür.. Araştırmada kullanılan anketin SPSS ortamında güvenilirliği ± 3 hata payı %95 güven aralığında kabul edilmiştir. Bu çalışma kantitatif araştırma yöntemlerinden Bilgisayar Destekli İnternet Anketi (CAWI) yöntemiyle 01-05

Temmuz 2019 tarihlerinde Kocaeli’de yaşayan vatandaşlar hedeflenerek yapılmıştır. CAWI yöntemi, katılımcıya sorulacak ürün veya hizmeti anlamalarını sağlamak için görsellerin, görüntülerin, videoların, seslerin ve hatta diğer web sayfalarının görüntülenmesine izin verir. Bu yöntem anketten elde edilen cevapları anlık olarak ana sunucuya iletmekte, bu sayede veri ve sonuçları sürekli takip edilebilir hale getirmektedir. Bu yöntemin en önemli avantajlarından birisi baskı, görüşmeci ve veri girişi maliyeti olmamasıdır. CAWI yöntemi sayesinde veri toplama süresi kısaltılmakta ve veri girişi için ekstra bir süreye ihtiyaç duyulmamaktadır. Bu yöntem coğrafi kısıtları ortadan kaldırarak istenilen kitlelere ulaşılmasına imkân tanımaktadır. Yöntemin dezavantajlarından birisi de internet kullanımında zorlanan kitlelere ulaşamamasıdır. Ancak bu dezavantaj örneklemin seçili hedefin demografik yapısı, siyasal tercihleri vb. göz önünde bulundurularak ağırlıklandırılması neticesinde hata payı içerisinde ortadan kaldırılmaktadır. Gerek anlık sonuçların sürekli takip edilebilirliği, gerek verilerin diğer veri toplama yöntemlerine göre hızlı elde edilebilirliği gerekse verilen baskı, görüşmeci ve veri girişi maliyetinin olmaması nedeniyle veri toplama yöntemi olarak CAWI kullanılmıştır.

Bu çalışmada SPSS programı yardımıyla Kocaeli’de ikamet eden bireylerin gelir düzeyleri, tasarruf düzeyleri, tasarruf davranışları, tüketim düzeyleri ve davranışları incelenmiştir. Gelir düzeyleri ile tasarruf davranışları arasındaki ilişki, harcama düzeyleri ile tasarruf davranışları arasındaki ilişki, gelir düzeyi, harcama düzeyi ve tasarruf düzeyleri arasındaki ilişki ilk olarak kurulan hipotezler aracılığıyla Anova Test yöntemiyle ortaya konmuştur. Daha sonrasında ise söz konusu hipotezlerin sonuçları belirlenen farklı bağımlı değişkenlerle regresyon modeli üzerinden daha anlamlı ve somut hale getirilmiştir.

3.1. Araştırma Bulguları

Çalışmanın bu aşamasında katılımcılara yöneltilen sorular neticesinde elde edilen sonuçlar ortaya konulmaktadır. Tekrar etmek gerekirse elde edilen veriler SPSS Weight Cases aracı yardımıyla demografik yapı ile ağırlıklandırılmıştır. Dolayısıyla yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyleri Kocaeli ilini yansıtmaktadır. Kocaeli ili demografik yapısı Türkiye İstatistik Kurumundan elde edilen veriler doğrultusunda ağırlıklandırılmıştır.

Tablo 1 araştırmanın demografik yapısını yansıtmaktadır. Araştırmaya katılanların %14,4’ünü kadınlar oluştururken %85,6’sını erkekler oluşturmaktadır. Yapılan ağırlıklandırma neticesinde kadınların oranı %49,6, erkeklerin oranı %50,4 seviyesine getirilmiştir. Araştırmaya katılanların 25-54 yaş aralığında yoğunlaştığı görülürken genç nüfus olarak nitelendirilebileğimiz 18-24 yaş aralığının katılım düzeyi % 5,7 iken yaşlı nüfus olarak nitelendirilebilecek 65 yaş ve üzerinin katılım düzeyi % 3,5’tir. Eğitim düzeyleri açısından incelendiğinde katılımın lise ve lisans mezunları etrafında yoğunlaştığı, lise düzeyinin altında yer alan katılımcı oranı %16,8, lisansüstü mezunu katılımcı oranı ise % 6,5’tir. Söz konusu yüzdelikler de cinsiyet grubunda olduğu gibi Kocaeli örneklemini yansıtmaması açısından ağırlıklandırılmıştır.

Tablo 1: Demografik Yapı

Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Ağırlıklandırılmış Yüzde
Kadın	119	% 14,4	% 49.6
Erkek	708	% 85,6	% 50.4
Yaş Grubu			
18-24	47	% 5.7	% 14.4
25-34	210	% 25.4	% 23.3
35-44	283	% 34.2	% 23.5
45-54	182	% 22.0	% 17.0
55-64	76	% 9.2	% 11.9
65 ve üzeri	29	% 3.5	% 9.7
Eğitim Düzeyi			
Lise Altı	139	% 16.8	% 51.3
Lise	345	% 41.7	% 28.9
Lisans	289	% 34.9	% 17.9
Lisansüstü	54	% 6.5	% 1.9

Tablo 2, araştırmaya katılanların meslek gruplarını ve siyasal eğilimlerini yansıtmaktadır. Kocaeli Sanayi Odası verilerine göre Kocaeli'nin ekonomik faaliyetlerinde sanayinin payı yüzde 51 olduğu göz önünde bulundurulduğunda ve şehrin bir sanayi şehri sıfatını taşıyor olması katılımcıların %46,7'sinin işçi olmasını doğal bir sonuç olarak karşımıza çıkarmaktadır. Ayrıca kendi hesabına çalışanların katılım düzeyleri de %13,4 ile dikkat çekmektedir. Katılımcıların %17,3'ünü emekliler, %11,6'sını memurlar, %6,9'unu ev hanımları, %4,1'ini ise ev hanımları oluşturmaktadır. Meslek gruplarına göre gelir düzeyleri incelendiğinde araştırmaya katılım gösteren ev hanımları ve öğrencilerin de belirli bir gelir düzeyine sahip oldukları saptanmıştır.

Araştırmaya katılanların siyasal kimlik eğilimleri incelendiğinde Türkiye'de hâkim olan siyasal iklimin yansımaları dikkate çekmektedir. Siyasal iktidarım milliyetçi bir çizgide siyaset yapıyor olması ve ekonomik milliyetçilik temelinde bir ekonomik ve dış politika izliyor olması bireylerin kendilerini tanımlamalarında da değişim yaşanmasına neden olmaktadır. Araştırmaya katılım gösterenlerin %28,1 ile kendilerini milliyetçi olarak tanımladıkları, % 17,3 ile İslamcı olarak tanımlamaları dikkat çekicidir. Öte yandan katılımcıların %18,9'u kendilerini Atatürkçü, %12,8'i sosyal demokrat, % 11,4'ü ülkücü, %4,2'si ise kendisini laik olarak tanımlamaktadır. Söz konusu siyasal betimlemeler Kocaeli'de gerçekleştirilen genel ve yerel seçimlerini yansıtan bir düzlemdir.

Tablo 2: Meslek Grubu ve Siyasi Eğilim

Meslek Grubu	Frekans	Yüzde
İşçi	352	%46.7
Emekli	130	%17.3
Kendi hesabına çalışan	101	%13.4
Memur	87	%11.6
Ev hanımı	52	%6.9
Öğrenci	31	%4.1
Siyasi Eğilim		
Milliyetçi	232	% 28.1
Atatürkçü	156	% 18.9
İslamcı	143	% 17.3
Sosyal demokrat	106	% 12.8
Ülkücü	94	% 11.4
Diğer	61	% 7.4
Laik	35	% 4.2

Bu aşamadan sonra ağırlıklandırılmış veriler üzerinden araştırmaya katılanların gelir düzeyleri, elde ettikleri gelir türleri, bireylerin kendilerini hangi gelir düzeylerinde gördükleri, harcama düzeyleri, harcama şekilleri, tasarruf alışkanlıkları, tasarruf sıklıkları, tasarruf düzeyleri, ortaya konacaktır. Frekans ve yüzdelik dilimler ağırlıklandırmaların neticesini yansıtacaktır.

Tablo 3 araştırmaya katılanların gelir düzeylerini ve elde ettikleri gelir türünü ve kendilerini hangi gelir grubunda gördüklerini yansıtmaktadır. Gelir düzeyleri belirlenirken, asgari ücret, en düşük memur maaşı ve Kocaeli genelindeki işçi ücretleri dikkate alınmıştır. Araştırmaya katılanların %57,7'si asgari ücret düzeyi ve altında gelir elde ederken, %27'si asgari ücret düzeyi ile en düşük memur maaşı arasında gelir elde etmektedir. En düşük memur maaşı ile nitelikli, kalifiye işgücünün elde ettiği gelir düzeyi aralığında gelir elde edenlerin oranı ise toplam %14,3'tür. Katılımcıların büyük çoğunluğu sabit maaş ve ücretli çalışan olarak gelir elde etmektedirler. Araştırmaya katılanların kendilerini kategorize ettikleri gelir grubu dramatik bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle kurdaki dalgalanmalara bağlı olarak enflasyon oranlarının çok yüksek düzeylerde seyrettiği Türkiye ekonomisinin cari döneminde, işsizlik oranlarının 2008 Küresel Krizi döneminden dahi daha yüksek düzeylerde seyrediyor olduğu bu dönemde bireylerin %30'u kendisini yoksul, %39,2'si kendisini alt gelirli, %30'u kendisini orta gelirli tanımlamaktadır.

Tablo 3: Gelir Düzeyi ve Türleri

Gelir Düzeyi	Frekans	Yüzde
0-2021	1384	% 57.7
2021-3723	647	% 27.0
3724-5000	216	% 9.0
5001-7000	111	% 4.6
7001 ve üstü	41	% 1.7
Gelir Türleri		
Maaş	1790	% 74.6
Ücret	158	% 6.6

Kira geliri	16	% 0.7
Faiz geliri	1	% .0
Tarımsal gelir	19	% 0.8
Diğer	416	% 17.3
Gelir Grupları		
Yoksul	720	% 30.0
Alt gelir	940	% 39.2
Orta gelir	720	% 30.0
Üst gelir	20	% .8

Tablo 4, araştırmaya katılanların bireysel harcama düzeylerini ve harcamalarını hangi araçlar vasıtalarıyla yaptıklarını yansıtmaktadır. Harcama düzeyleri gelir düzeyleri ile kıyaslandığında gelir düzeylerinde fazla harcama davranışının tespit edildiği görülmektedir. Araştırmaya katılım sağlayanların borçlanma davranışı sergiledikleri ortaya konmaktadır. Katılımcıların % 31,8 ile 1001-2000 TL arasında harcama yaptıkları, 2001 TL ve üzerinden harcama yapanların oranı ise %50'yi bulduğu çarpıcı bir biçimde tespit edilmiştir. Bireylerin borçlanma eğiliminde oldukları harcama yaptıkları araçların seçiminde bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Bireylerin %58'i borçlanma araçlarını tercih etmektedirler. Bankalararası Kart Merkezinin (BKM) verilerine göre 2019 yılı birinci dönem toplam kredi kartı sayısı yaklaşık 67 milyondur. Söz konusu sayı dikkate alındığında bireylerin üzerlerinde nakit olsa dahi psikolojik olarak kredi kartına başvurmaları gerçeğini bir kez daha ortaya koymaktadır. Bireyler Türkiye ekonomisinde yaşanan düşük maliyetli borçlanma anlayışını mikro düzeyde benimsemiş durumdadırlar. Ampirik bulgular bölümünde gelir düzeyleri ile kişisel harcama düzeyleri arasındaki ilişki Anova Testi aracılığıyla ele alınacaktır.

Tablo 4: Harcama Düzeyleri ve Araçları

Harcama Düzeyleri	Frekans	Yüzde
0-1000	396	% 16.5
1001-2000	762	% 31.8
2001-3000	539	% 22.4
3000 ve üstü	703	% 29.3
Harcama Araçları		
Nakit	1008	% 42.0
Kredi kartı	984	% 41.0
Taksitle	235	% 9.8
Veresiye	172	% 7.2

Tablo 5 araştırmanın temel amacını yansıtan önemli göstergelerden birisidir. Tablo 5 araştırmaya katılan bireylerin tasarruf yapabiliyor yapamadıklarını yansıtmaktadır. Katılımcıların %20.3'ü tasarruf yapabildiklerini ifade ederlerken, %79,7 gibi büyük bir kısmı tasarruf yapamadıklarını dile getirmişlerdir.

Tablo 5: Tasarruf yapabiliyor musunuz?

Yanıt	Frekans	Yüzde
Evet	487	% 20.3
Hayır	1913	% 79.7

Tablo 5a, demografik yapıya göre tasarruf eğilimini yansıtmaktadır. Tablo 5 incelendiğinde, erkeklerin kadınlara göre biraz daha fazla tasarruf yapma eğiliminde olduğu, en fazla tasarruf yapma eğiliminde olan yaş grubunun 18-24 yaş aralığındaki kesim olduğu, yüksek eğitim düzeyine sahip bireylerin diğerlerine göre daha fazla tasarruf yapma eğiliminde oldukları ve yüksek gelir düzeyine sahip bireylerin daha fazla tasarruf yapma eğiliminde oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 5a: Tasarruf yapabiliyor musunuz?

Cinsiyet	Evet	Hayır
Kadın	%13,6	%86,4
Erkek	%27,1	%72,9
Yaş Grubu		
18-24	%43,1	%56,9
25-34	%18,5	%81,5
35-44	%10,5	%89,5
45-54	%18,6	%81,4
55-64	%13,2	%86,8
65 ve üzeri	%24,2	%75,8
Eğitim Düzeyi		
Lise Altı	%15,8	%84,2
Lise	%24,9	%75,1
Lisans	%23,6	%76,4
Lisansüstü	%39,6	%60,4
Gelir Düzeyi		
0-2021	%15,4	%84,6
2021-3723	%23,6	%76,4
3724-5000	%17,6	%82,4
5001-7000	%57,7	%42,3
7001 ve üstü	%46,3	%53,7

Çalışmanın bu aşamasında tasarruf yapma davranışı sergileyenlerin neden tasarruf yaptıkları, tasarruf yapamayanların ise neden tasarruf yapamadıkları ortaya konmaktadır. Tablo 5.1 katılımcıların tasarruf yapma nedenlerini ve araçlarını yansıtırken, Tablo 5.3 katılımcıların neden tasarruf yapamadıklarının gerekçelerini ortaya koymaktadır. Bu sorulara yanıt veren katılımcılar birden fazla seçeneği tercih edebilme imkânına sahip olmuşlardır.

Tablo 5.1 tasarruf yapabiliyorum yanıtını veren katılımcıların davranışlarını yansıtmaktadır. Bireylerin öncelikli tasarruf nedenlerinin ihtiyati tedbir amaçlı olduğu ve geleceği yönelik projeksiyonlarını gerçekleştirmek için bir pozisyon aldıkları ortadadır. Ayrıca yüksek bir hayat standartına sahip olma arzusu da bir diğer önemli gerekçe olarak karşımıza çıkmaktadır. Tasarruf davranışının temelinde ekonomik gerekçelerden önce sosyolojik davranma biçimlerinin olduğu araştırma sonuçlarına da yansımış durumdadır. Aynı tabloda tasarruf yapabilme imkânına sahip bireylerin tasarruflarını hangi araçlarla değerlendirdikleri de yer almaktadır. Bireylerin öncelikli olarak yastık altı birikimi tercih ettiği öne çıksa da, ayrı ayrı ele alındığında finansal sistem araçlarını değerlendirdikleri dikkat çekmektedir. Özellikle tasarruflarını bankacılık sisteminde yer alan finansal enstrümanlar aracılığıyla değerlendirdikleri tespit edilmiştir.

Tablo 5.1: Tasarruf yapma nedenleri ve tasarruf araçları?

Tasarruf Yapma Nedenleri	Frekans	Yüzde
Beklenmedik durumlara karşı güvence için	221	% 45.4
Çocuklarının eğitim ve gelecekleri için	144	% 29.5
Özel bir nedeni yok	97	% 19.9
Kendi eğitimim ve geleceğim için	78	% 16.1
Diğer	61	% 12.5
Ev/Araba almak için	53	% 10.8
Yüksek bir hayat standardı için	43	% 8.9
Emeklilik için	6	% 1.3
Faiz geliri elde etmek için	5	% 1.0
Tasarruf Araçları	Frekans	Yüzde
Yastık altı birikim	186	% 38.2
Bankada döviz ve altın	131	% 26.9
Boş vererek	86	% 17.7
Banka mevduatı	42	% 8.7
Bireysel emeklilik fonları	32	% 6,6
Gayrimenkul satın alarak	24	% 4.9
Hisse senedi, tahvil. Bono	12	%2.6

Araştırmada tasarruf yapabilme imkânına sahip olan bireylerin aylık tasarruf miktarları da araştırmaya konu edinmiştir. Araştırmanın ampirik bulgular kısmında da tasarruf miktarı ile gelir düzeyleri, tüketim harcama düzeyleri arasındaki ilişki regresyon modeli yardımıyla ortaya konmaktadır. Katılımcıların yoğunlukla tasarruf miktarlarının 0-500 TL arasında gerçekleştiği, 501-1000 TL arasında dengede kaldığı, 1001 TL ve üzerinde gerçekleşen tasarruf oranlarının ise düşük düzeylerde seyrettiği tespit edilmiştir. Tablo 5.2 araştırmaya katılan bireylerin aylık tasarruf miktar aralıklarını ve tasarruf sıklıklarını yansıtmaktadır. Katılımcıların ağırlıklı olarak her ay tasarruf yapma tercihinde buldukları, ancak 3 ayda bir, 6 ayda bir ve yılda bir defa tasarruf yapabilme imkanına sahip olan bireylerin varlığı da dikkat çekmektedir.

Tablo 5.2: Tasarruf miktarı ve sıklığı

Tasarruf Düzeyleri	Frekans	Yüzde
0-500	292	% 59,9
501-1000	132	% 27,1
1001-2000	31	% 6,4
2000 ve üstü	32	% 6,6
Tasarruf Sıklığı		
Her ay	349	% 71.8
3 ayda bir	53	% 10.8
6 ayda bir	37	% 7.6
Yılda bir defa	47	% 9.7

Tablo 5.3 tasarruf yapamadıklarını ifade eden katılımcıların davranışlarını yansıtmaktadır. Tasarruf yapma nedenlerinin temelinden sosyolojik gerekçeler yatarken, yapamama davranışının arkasında ise ekonomik gerekçeler yer almaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu gelir düzeylerinin tasarruf yapmaya imkân tanımadığı, Türkiye ekonomisinde son dönemde görülen fiyatlar genel düzeyi artışına bağlı olarak

ortaya çıkan hayat pahalılığı ve borçlanma davranışı nedeniyle tasarruf yapamadıklarını ön plana çıkarmışlardır.

Tablo 5.3: Tasarruf yapmama nedenleri?

Tasarruf Yapmama Nedenleri	Frekans	Yüzde
Yeterli gelirim yok	1118	% 58.5
Hayat pahalılığı, kriz	815	% 42.6
Borçlarımdan dolayı	789	% 41.3
Aileme destek olduğumdan	176	% 9.2
Alışveriş alışkanlığı	52	% 2.7
Tasarruf dışında planlarım var	49	% 2.6
Finans kurumlarına güvensizlik	26	% 1.4
Tasarruf ihtiyacım yok, yeterli varlığa sahibim	23	% 1.2

Araştırma bulgularının son aşamasında bireylerin tüketim ve tasarruflara yönelik zevk ve tercihleri yer almaktadır. Bireylerin ikamet türleri, otomobil sahiplikleri, şans oyunu tercihleri ve restoranda yeme-içme faaliyeti sonrasında bahşış verme davranışları Tablo 6'da yer almaktadır. Katılımcıların yaklaşık %52'si konu sahibi iken, yaklaşık %40 ise kiracı konumundadır. Kiracı konumunda olmak da hane halkını harcama ve tasarruf davranışlarını etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır. Araştırmaya katılanların %13,5'i şans oyunu oynadıklarını belirtirken % 86,5'i oynamadıklarını belirtmişlerdir. Şans oyunu tercihi ekonomik bir tercih olduğu gibi, bir davranışsal bir zevk ve tercihtir. Şans oyunu tercih etmemenin ise kültürel, geleneksel ve inançsal kodları vardır. Otomobil sahipliği günümüz Türkiye ekonomisinde otomotiv sektörü ikinci el piyasası fiyatlarının yukarı yönlü seyrediyor olması bir tasarruf niteliği algısı oluştursa da, yakıt, bakım onarım, sigorta, amortisman giderleri, lastik yenileme vb. unsurları nedeniyle aslında bir zevk ve tercih temelinde bir tüketim davranışıdır. Restoranda yeme içme sonrasında bahşış verme davranışı da tüketim ve tasarruf tercihini yansıtmaktadır. Katılımcıların % 25,8'si bahşış verirlerken, % 74,2'si ise bahşış vermeyi tercih etmektedirler. Bahşış verme davranışı gelir düzeyine göre tartışmasız bir şekilde farklılık göstermektedir.

Tablo 6: Zevk ve Tercihler

İkamet ettiğiniz konut	Frekans	Yüzde
Konut sahibiyim	1245	% 51.9
Kira	939	% 39.1
Lojman	4	% 0.2
Diğer	212	% 8.9
Şans oyunu oynar mısınız?		
Evet	324	% 13.5
Hayır	2076	% 86.5
Otomobiliniz var mı?		
Evet	878	% 36.6
Hayır	1522	% 63.4
Bahşış verir misiniz?		
Evet	619	% 25.8
Hayır	1781	% 74.2

Çalışmanın buraya kadar olan kısmında araştırmaya katılım gösteren katılımcıların demografik yapıları, gelir düzeyleri, gelir grupları, harcama düzeyleri ve araçları, tasarruf yapabilme ve/veya yapamama davranışları ve tasarruf araçları ile katılımcıların zevk ve tercihleri ortaya konmuştur. Bir sonraki bölüm olan ampirik bulgular kısmında ise Kocaeli özelinde gelir, tasarruf ve tüketim düzeyleri arasındaki ilişki ampirik testler yardımıyla ele alınmıştır.

3.2. Ampirik Bulgular

Çalışmanın bu aşamasında gelir düzeyi, harcama düzeyi ve tasarruf düzeyleri arasındaki ilişki ilk olarak kurulan hipotezler aracılığıyla Anova Test yöntemiyle ortaya konmuştur. Daha sonrasında ise söz konusu hipotezlerin sonuçları belirlenen farklı bağımlı değişkenlerle regresyon modeli üzerinden daha anlamlı ve somut hale getirilmiştir.

İlk olarak %95 güven aralığı ve % 5 anlamlılık düzeyleri açısından hanehalklarının gelir düzeylerine göre harcama düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı Anova test tekniği kullanılarak ele alınmıştır.

Hipotez 1: Vatandaşların gelir düzeyleri ile harcama düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

Anova Test sonuçlarına göre tablo 7’de görüldüğü gibi olasılık değerinin 0,05’ten küçük olması nedeniyle hipotez reddedilmiştir. Test sonuçlarına göre bireylerin gelir düzeyleri ile harcama düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur.

Tablo 7: Anova Test Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	F stat.	Olasılık
Gruplar arası	226.310	3	94.875	.000
Grup içi	1905.102	2396		

Farklılıkların (anlamlı ilişkinin) hangi harcama düzeyleri arasında olduğunu ortaya koymak için öncelikli olarak varyansların homojen olup olmadıkları belirlenmiştir. Yapılan analiz neticesinde olasılık değerinin 0,05’ten küçük olması neticesinde varyansların heterojen oldukları saptanmıştır. Varyansların heterojen olması klasik F testi yapılmasına engel teşkil ettiğinden, Welch veya Brown Forsythe testlerinin yapılması gerekmektedir. Welch veya Brown Forsythe test sonuçları da olasılık değeri 0,05’ten küçük olması nedeniyle gelir düzeyleri ile harcama düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur.

Tablo 8: Varyansların homojenliği testi (Levene), Welch, Brown-Forsythe Test sonuçları

	İstatistik	Sd	Olasılık
Levene	65,76	3	,000
	Welch, Brown-Forsythe		
Welch	92.356	3	,000
Brown Forsythe	96.435	3	,000

Anova Testi varyansların homojen olması durumunda genel olarak Tukey testi ile, heterojen olması durumunda Tamhane's T2 testi ile yapılır. Varyansların heterojen olduğu dikkate alındığında bu çalışmada Tamhane's T2 testi ile söz konusu anlamlılık ortaya konmuştur. Tamhane's T2 testi sonuçları tüm gelir düzeyleri ile tüm harcama düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Olasılık değerlerinin 0,05'ten küçük olması bu anlamlı farklılıklara işaretir. Tamhane's T2 sonuçları sonuç kısmından sonra ek olarak yer almaktadır.

Hipotez 2: Vatandaşların gelir düzeyleri ile tasarruf düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

Anova Test sonuçlarına göre tablo 9'da görüldüğü gibi olasılık değerinin 0,05'ten küçük olması nedeniyle hipotez reddedilmiştir. Test sonuçlarına göre bireylerin gelir düzeyleri ile tasarruf düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur.

Tablo 9: Anova Test Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	F stat.	Olasılık
Gruplar arası	94.259	3	26.021	.000
Grup içi	581.999	482		

Yukarıda ifade edildiği gibi, farklılıkların (anlamlı ilişkinin) hangi tasarruf düzeyleri arasında olduğunu ortaya koymak için öncelikli olarak varyansların homojen olup olmadıkları belirlenmiştir. Yapılan analiz neticesinde olasılık değerinin 0,05'ten küçük olması neticesinde varyansların heterojen oldukları saptanmıştır.

Varyansların heterojen olması klasik F testi yapılmasına engel teşkil ettiğinden, Welch veya Brown Forsythe testlerinin yapılması gerekmektedir. Welch veya Brown Forsythe test sonuçları da olasılık değeri 0,05'ten küçük olması nedeniyle gelir düzeyleri ile tasarruf düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur.

Tablo 10: Varyansların homojenliği testi (Levene), Welch, Brown-Forsythe Test sonuçları

	İstatistik	Sd	Olasılık
Levene	10.698	3	.000
Welch, Brown Forsythe			
Welch	16.815	3	.000
Brown-Forsythe	14.042	3	.000

Varyansların heterojen olduğu dikkate alındığında gelir düzeyleri ile tasarruf düzeyleri arasındaki anlamlılık Tamhane's T2 testi ortaya konmuştur. Tamhane's T2 testi sonuçları gelir düzeyleri ile farklı tasarruf arasında anlamlı farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Olasılık değerlerinin 0,05'ten küçük olması bu anlamlı farklılıklara işaretir. Başka bir ifade ile grupların ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır. Gelir düzeyleri ile tasarruf düzeyleri arasındaki anlamlılığı ortaya koyan Tamhane's T2 sonuçları sonuç kısmından sonra ek olarak yer almaktadır.

Çalışmanın son aşamasında Anova testi anlamlılıkları ortaya konmuş olan tasarruf düzeyinin; gelir düzeyi ve harcama düzeyi arasındaki ilişkisi doğrusal regresyon modeli çerçevesinde ele alınmıştır.

Tablo 11: Regresyon Sonuçları

Değişken	Katsayı	Olasılık
Sabit	.841	.000
Gelir Düzeyi	.185	.000
Harcama Düzeyi	-.081	.000

Regresyon modeli neticesinde Kocaeli özelinde bireylerin gelirleri ile tasarrufları arasında pozitif bir ilişki söz konusu iken, harcamaları ile tasarrufları arasında negatif bir ilişki söz konusudur. Gelir düzeyi bir birim arttığında tasarruf düzeyi 0,18 artarken, harcama düzeyi bir birim arttığında tasarruf düzeyi 0,08 azalmaktadır.

Sonuç

Türkiye ekonomisinin en güncel sorunlarından birisi faiz oranlarının düzeyi olarak görünse de makroekonomik ve mikroekonomik anlamda en güncel sorunu tasarruf düzeylerinin yetersizliğidir. Tasarruf düzeyinin yetersiz kalması nedeniyle makroekonomik anlamda iç ve dış borçlanma yoluna gidilmekte, cari açığın ve yatırımların finansmanı borçlanmalar yoluyla gerçekleşmektedir. Faiz oranlarında meydana gelen artışlar bu iç ve dış borçlanma maliyetlerini artırmakta gerek kamu sektörü gerekse reel sektör borçlanması gündeme getirmektedir. Kısa ve uzun vadeli söz konusu borçlar, özellikle kısa vadeli dış borçlanmalar, döviz kuru üzerinde önemli bir baskı unsuru oluşturmaktadır. Tüm bu gelişmelerin vitrininde kur oynaklıkları ve faiz oranları yer alsada da temelinde tasarruf yetersizliği yer almaktadır. Bu açıdan ekonomik karar birimlerinin tasarruf davranışları mikro ve makroekonomik anlamda büyüme önem taşımaktadır. Bu anlamda ekonomik karar birimlerine tasarruf yapma motivasyonu sağlayacak önlem ve teşvik paketlerinin ele alınması zaruridir. Araştırma sonuçlarında da ortaya çıkan, zaman zaman gündeme gelen yastık altı birikimlerin de finansal sisteme entegrasyonu büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmada Kocaeli’de ikamet eden hanehalklarının tasarruf davranışları, gelir ve harcama düzeylerinin tasarruf düzeylerine etkisi kantitatif araştırma yöntemlerinden Bilgisayar Destekli İnternet Anketi (CAWI) yöntemiyle elde edilen veriler eşliğine ampirik analize konu edinmiştir. Elde edilen veriler ışığında araştırmaya katılanların %20,3’ü tasarruf yapabilme imkânına sahipken, %79,7’sinin ise tasarruf yapma imkânına sahip olmadıkları tespit edilmiştir. Tasarruf yapma imkânına sahip bireylerin temel motivasyonu beklenmedik durumlara karşı pozisyon alma ve gelecek kaygısıdır. Tasarruf yapan bireylerin büyük çoğunluğu tasarruflarını finansal sistemde farklı enstrümanlarda değerlendirirken yastık altı birikim yapan bireylerin oranı da azımsanamayacak düzeydedir. Tasarruf yapamayan bireylerin öncelikli sebebinin yeterli gelir düzeyine sahip olmadıkları dikkat çekerken, borçluluk düzeylerinin de tasarruf yapmalarına engel teşkil ettiği bir diğer göze çarpan gerçektir.

Kocaeli’de ikamet eden bireylerin tasarruf davranışları Hayek (1932)’nin işaret ettiği ideal bir tasarruf oranına ulaşmanın zorluğunu açıklar niteliktedir. Bireylerin tasarruf

yapma düzeyi ve tasarruf yapmama gerekçeleri bu gerçeği destekler niteliktedir. Demografik yapı Modigliani ve Brumberg (1954) ve Friedman (1957)'nin ifade ettiği gibi tasarruf düzeyinin belirlenmesinde asli unsurlardandır. Kocaeli'de yaşayan bireylerin tasarruf davranışları Bozkuş ve Üçdoğruk (2007) çalışmasında elde edilen hanehalkı tasarrufları davranışının demografik yapı ve gelir düzeyi ile ilişkili olduğu sonucu ile uyduğu gözlemlenmektedir. Öte yandan bu tür saha araştırmalarının temel teorik benzerlik dışında uyuşma göstermemesinin normal olduğu dikkatlerden kaçmamalıdır. Farklı bölgelerin farklı demografik ve gelir düzeyine sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda tasarruf yapma davranışının farklılık göstermesi gayet makul bir sonuçtur. Özellikle seçilen örnekleme bunda önemli derecede etkilidir.

Çalışmada gelir ve harcama düzeylerinin tasarruf davranışı ve düzeyine etkisi ampirik yöntemlerle ortaya konmuştur. Yapılan analizler neticesinde literatür ve teori ile uyumlu olmakla birlikte, gelir düzeyleri ile tasarruf düzeyleri arasında pozitif, harcama düzeyleri ile tasarruf düzeyleri arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Tasarruf yapamayanların yeterli gelir düzeyine sahip olmadıklarını öne sürmeleri gelir düzeyi arttıkça tasarruf oranının artacağı tespiti ile uyum göstermektedir. Ampirik sonuçlar gelir düzeyi bir birim arttığında tasarruf düzeyinin 0,18 arttığına, harcama düzeyi bir birim arttığında tasarruf düzeyinin 0,08 azaldığına işaret etmektedir.

Kaynakça

- Aka, K. ve Arıcan, E. Türkiye'de Hanehalkı Tasarruf Davranışlarının Belirleyicileri. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 11(21), 163-184.
- Alessie, R. and Lusardi, A. (1997). Saving And Income Smoothing: Evidence From Panel Data. *European Economic Review*, 41(7), 1251-1279.
- Alessie, R. and Lusardi, A. (1997a). Consumption, Saving And Habit Formation. *Economics letters*, 55(1), 103-108.
- Bozkuş, S. ve Üçdoğruk, Ş. (2007). Hanehalkı Tasarruf Tercihleri-Türkiye Örneği. 8. *Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi*, 24-25 Mayıs, İnönü Üniversitesi, Malatya
- Brown, S. and Taylor, K. (2016). Early Influences On Saving Behaviour: Analysis of British Panel Data. *Journal of banking & finance*, 62, 1-14.
- Callen, M. T. and Thimann, M. C. (1997). Empirical determinants of household saving: evidence from OECD countries (No. 97-181). *International Monetary Fund*.
- Cronqvist, H. and Siegel, S. (2015). The origins of savings behavior. *Journal of Political Economy*, 123(1), 123-169
- Curtis, C. C., Lugauer, S. and Mark, N. C. (2017). Demographics and Aggregate Household Saving in Japan, China, And India. *Journal of Macroeconomics*, 51, 175-191.
- Duesenberry, J. S. (1949). *Income, saving, and the theory of consumer behavior*.
- Dynan, K.E., Skinner, J., Zeldes, S.P. (2004). Do the Rich Save More? *Journal of Political Economy*, 112 (2), 397-444.

- Fisher, I. (1930). *Theory of interest: as determined by impatience to spend income and opportunity to invest it*. Augustus Kelly Publishers, Clifton.
- Friedman, M. (1957). Introduction to "A Theory of the Consumption Function". In *A theory of the consumption function* (pp. 1-6). princeton university press.
- Güriş, S. ve Özkaya, H. G. Ö. Gelişmekte Olan Ülkelerde Tasarrufları Etkileyen Faktörler: Panel Veri Analizi. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 11(20), 93-108.
- Harris, M. N., Loundes, J. and Webster, E. (2002). Determinants Of Household Saving in Australia. *Economic Record*, 78(241), 207-223.
- Hayek, F. V. (1932). A note on the development of the doctrine of forced saving. *Quarterly Journal of Economics*, 47(1), 123-133.
- Hüsnuoğlu, N. ve Güler, A. (2010). Krizin Tüketim Harcamaları Üzerine Etkisi: Giresun İli Uygulaması. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(2), 197-226.
- Ismail, A. and Rashid, K. (2013). Determinants of Household Saving: Cointegrated Evidence From Pakistan (1975–2011). *Economic Modelling*, 32, 524-531.
- Jangili, R. (2011). Causal Relationship Between Saving, Investment and Economic Growth For India—What Does The Relation Imply?. *Reserve Bank of India Occasional Papers*, Vol. 32, No. 1 (2011): pp. 25-39
- Kapounek, S., Korab, P. and Deltuvaite, V. (2016). (Ir) rational Households' Saving Behavior? An Empirical Investigation. *Procedia Economics and Finance*, 39, 625-633.
- Keynes, J. M. (1936). *The general theory of employment, interest and money (1936)*. Kessinger Publishing.
- Keynes, J. M. (1991). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. San Diego, New York, London: Harvest.
- Kolasa, A. and Liberda, B. (2015). Determinants Of Saving in Poland: Are They Different From Those in Other OECD Countries?. *Eastern European Economics*, 53(2), 124-148.
- Kraay, A. (2000). Household Saving in China. *The World Bank Economic Review*, 14(3), 545-570.
- Kuznets, S. (1946). *National product since 1869*. National Bureau of Economic Research, New York.
- Le Blanc, J., Porpiglia, A., Teppa, F., Zhu, J. and Ziegelmeier, M. (2015). Household Saving Behaviour and Credit Constraints in The Euro Area. *European Central Bank Working Paper*, 1790.
- Lee, S. L., Park, M. H. and Montalto, C. P. (2000). The effect of family life cycle and financial management practices on household saving patterns. *International Journal of Human Ecology*, 1(1), 79-93.
- Leland, H. E. (1978). Saving and uncertainty: The precautionary demand for saving. In *Uncertainty in Economics* (pp. 127-139). Academic Press.
- Modigliani, F. and Brumberg, R. (1954). Utility analysis and the consumption function: An interpretation of cross-section data. *Post-keynesian economics*, 1, 338-436.

- Mueller, E. (1957). Consumers' Attitudes toward Saving and Their Investment Preferences. *Financial Analysts Journal*, 13(5), 33-38.
- Niculescu-Aron, I. and Mihăescu, C. (2012). Determinants of Household Savings in EU: What Policies for Increasing Savings?. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 58, 483-492.
- Pigou, A. C. (1943). The classical stationary state. *The Economic Journal*, 53(212), 343-351.
- Ramsey, F. P. (1928). A mathematical theory of saving. *The economic journal*, 38(152), 543-559.
- Rehman, H., Faridi, M. Z., & Bashir, F. (2010). Households Saving Behaviour in Pakistan: A Case of Multan District. *Pakistan Journal of Social Sciences (PJSS)*, 30(1).
- Smith, A. (1863). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, Edinburgh: A. and C. Black.
- Szopiński, T. (2017). The Determinants of Household Savings in Poland. *Acta Sci Pol. Oeconomia*, 16(2), 117-25.
- Tarı, R. and Pehlivanoglu, F. (2007). Kocaeli İlinde Tüketici Davranışlarının Gelir-Harcama Grupları İlişkisi Açısından Analizi (Tüketim Harcamaları Profili). *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (13), 192-210.
- Tarı, R., Çalışkan, Ş. ve Bayraktar, Y. (2006). Kocaeli Üniversitesi öğrencilerinin gelir ve tüketim ilişkisi üzerine ekonometrik bir inceleme. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (11), 168-179.
- Traut-Mattausch, E. and Jonas, E. (2011). Why do people save? The Influence of Financial Satisfaction and Income on Saving. *Journal of Psychology*, 219 (4), 246-252.
- Zhuk, M. (2015). Macroeconomic Determinants of Household Savings in Ukraine. *Economics and Sociology*, 8(3), 41-54.

EK 1: Gelir Düzeyi- Harcama Düzeyi Tamhane's T2 Test Sonuçları

Aylık hane halkı tüketim harcamalarınız ne kadar?		Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
0-1000	1001-2000	,182*	0.05	0.002	0.05	0.32
	2001-3000	-,291*	0.055	0	-0.44	-0.15
	3000 ve üstü	-,570*	0.06	0	-0.73	-0.41
1001-2000	0-1000	-,182*	0.05	0.002	-0.32	-0.05
	2001-3000	-,473*	0.043	0	-0.59	-0.36
	3000 ve üstü	-,752*	0.05	0	-0.88	-0.62
2001-3000	0-1000	,291*	0.055	0	0.15	0.44
	1001-2000	,473*	0.043	0	0.36	0.59
	3000 ve üstü	-,280*	0.054	0	-0.42	-0.14
3000 ve üstü	0-1000	,570*	0.06	0	0.41	0.73
	1001-2000	,752*	0.05	0	0.62	0.88
	2001-3000	,280*	0.054	0	0.14	0.42

EK 2: Gelir Düzeyi-Tasarruf Düzeyi Tamhane's T2 Test Sonuçları

Aylık tasarruf miktarınız ne kadar?		Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
0-500	501-1000	-1,098*	0.191	0	-1.63	-0.56
	1001-2000	-0.861	0.369	0.174	-1.95	0.23
	2000 ve üstü	-2,029*	0.497	0.008	-3.58	-0.48
501-1000	0-500	1,098*	0.191	0	0.56	1.63
	1001-2000	0.238	0.409	0.993	-0.93	1.4
	2000 ve üstü	-0.931	0.528	0.457	-2.51	0.65
1001-2000	0-500	0.861	0.369	0.174	-0.23	1.95
	501-1000	-0.238	0.409	0.993	-1.4	0.93
	2000 ve üstü	-1.169	0.615	0.35	-2.93	0.59
2000 ve üstü	0-500	2,029*	0.497	0.008	0.48	3.58
	501-1000	0.931	0.528	0.457	-0.65	2.51
	1001-2000	1.169	0.615	0.35	-0.59	2.93

* 0,05 düzeyinde anlamlılığa işaret etmektedir.